

مبانی توسعه‌ی اقتصادی

(حرفه‌ای بر توسعه‌ی اقتصادی ایران)

تألیف و گردآوری:

دکتر یوسف محنت‌فر

(استادیار گروه اقتصاد دانشگاه مازندران)

سید محسن حسینی

مهندس فرهاد ابراهیمی

انتشارات آرمار

۱۳۹۳

سرشناسه: محنت فر، یوسف، ۱۳۴۲ -

عنوان و نام پدیدآور: مبانی توسعه‌ی اقتصادی: تحلیلی بر توسعه‌ی اقتصادی ایران / تألیف و گردآوری یوسف محنت‌فر، سید محسن حسینی، فرهاد ابراهیمی

مشخصات نشر: بابلسر: انتشارات آزرگار، ۱۳۹۳. مشخصات ظاهری: ۴۵۶ص: جدول.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۴۰۷-۰۰۰-۴ وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص: ۴۴۶ عنوان دیگر: تحلیلی بر توسعه‌ی اقتصادی ایران.

موضوع: اقتصاد - ایران شناسه افزوده: حسینی، سید محسن، ۱۳۵۸ -

شناسه افزوده: ابراهیمی، فرهاد، ۱۳۴۷ - رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۳ م۲/۳۵ HC473

رده‌بندی: ری: ۳۴۰/۹۵۵ شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۱۵۷۹۱

مبانی کتاب: مبانی توسعه‌ی اقتصادی (تحلیلی بر توسعه‌ی اقتصادی ایران)

تألیف و گردآوری: یوسف محنت فر، سید محسن حسینی، مهندس فرهاد ابراهیمی

انتشارات آزرگار

ویراست: صادق بردبار

حروفچینی و صفحه‌آرایی: معصومه ایاز، صادق حمیدی، (فرشته فخاری)

نوبت چاپ: اول

تاریخ چاپ: بهار ۱۳۹۳

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

چاپ: نوین طرح بابلسر

همراه: ۰۹۱۱۹۱۰۹۷۵۵

پست الکترونیکی: e.azegar@yahoo.com

حق هر گونه چاپ این کتاب برای انتشارات آزرگار محفوظ است؛ در غیر این صورت تحت پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

«فهرست مطالب»

۱۹.....	بخشی از پیام مهم و تاریخی امام خمینی (ره) خطاب به گورباچف.....
۲۰.....	پیشگفتا.....

● فصل اول: تحول برنامه‌ریزی اقتصادی و روند آن در ایران

۲۴.....	۱-۱) پیدایش برنامه‌ریزی اقتصادی.....
۲۸.....	۲-۱) تعریف برنامه و برنامه‌ریزی.....
۳۰.....	۳-۱) اهمیت برنامه‌ریزی اقتصادی.....
۳۱.....	۴-۱) ماهیت برنامه‌ریزی اقتصادی.....
۳۳.....	۱-۴-۱) انواع برنامه‌ریزی از لحاظ مدت.....
۳۳.....	۵-۱) انواع برنامه‌ریزی از نظر مالی و فیزیکی.....
۳۳.....	۶-۱) محدودیت‌های برنامه‌ریزی مالی در کشور در حال گذار.....
۳۴.....	۷-۱) برنامه‌ریزی فیزیکی.....
۳۴.....	۱-۷-۱) محدودیت‌های برنامه‌ریزی فیزیکی در کشوری در حال گذار.....
۳۴.....	۸-۱) انواع برنامه‌ریزی از نظر دوره‌ی زمانی.....
۳۵.....	۹-۱) معایب برنامه‌ریزی بلندمدت.....
۳۵.....	۱۰-۱) انواع برنامه‌ریزی.....
۳۵.....	۱۱-۱) برنامه‌ریزی مشروط در مقابل برنامه‌ریزی.....
۳۶.....	۱۲-۱) برنامه‌ریزی در یک اقتصاد مختلط.....
۳۶.....	۱۳-۱) برنامه‌ریزی آمایش سرزمین.....
۳۷.....	۱۴-۱) مدل‌های برنامه‌ریزی.....
۳۷.....	۱۵-۱) انواع مدل‌های برنامه‌ریزی.....
۳۸.....	۱-۱۵-۱) مدل جامع.....
۳۸.....	۲-۱۵-۱) مدل چندبعدی.....
۳۸.....	۳-۱۵-۱) مدل غیر متمرکز.....
۳۸.....	۴-۱۵-۱) مدل داده - ستاده.....

- ۱۱۳..... ۲-۲-۳) رویکرد تفاوت‌های نژادی و قومی
- ۱۱۳..... ۳-۲-۳) رویکرد تفاوت‌های ارزشی و فرهنگی
- ۱۱۳..... ۴-۲-۳) رویکرد سیاسی و حاکمیت قدرت‌ها
- ۱۱۴..... ۵-۲-۳) رویکرد تاریخی
- ۱۱۴..... ۶-۲-۳) رویکرد دور باطل
- ۱۱۴..... ۳-۲-۳) راهبردهای مختلف توسعه‌ی اقتصادی
- ۱۱۵..... ۳-۳-۳) راهبرد جایگزینی واردات
- ۱۱۶..... ۳-۳-۳) ۱-۱-۱) تقسیم‌بندی راهبرد جایگزینی واردات
- ۱۱۸..... ۳-۳-۳) راهبرد تعادل صادرات
- ۱۱۸..... ۳-۳-۳) راهبرد جایگزینی صادرات
- ۱۱۹..... ۴-۳-۳) راهبرد پول
- ۱۲۰..... ۵-۳-۳) راهبرد اقتصاد
- ۱۲۱..... ۶-۳-۳) راهبرد صنعتی‌شدن
- ۱۲۴..... ۷-۳-۳) راهبرد انقلاب سبز
- ۱۲۵..... ۸-۳-۳) راهبرد توزیع مجدد درآمدها
- ۱۲۶..... ۹-۳-۳) راهبرد سوسیالیستی توسعه
- ۱۲۷..... ۱۰-۳-۳) راهبردهای توسعه برای قرن بیست و یکم
- ۱۲۷..... ۴-۳) درس‌هایی از تاریخ اقتصادی معاصر
- ۱۳۰..... ۱-۴-۳) طبقه‌بندی نهادهای عمومی حامی بازار
- ۱۳۰..... ۱-۱-۴-۳) حقوق مالکیت
- ۱۳۰..... ۲-۱-۴-۳) نهادهای تنظیم‌گر
- ۱۳۱..... ۳-۱-۴-۳) نهادهایی برای ثبات‌سازی کلان
- ۱۳۲..... ۴-۱-۴-۳) نهادهایی برای تأمین اجتماعی
- ۱۳۲..... ۵-۱-۴-۳) نهادهای حل تعارض
- ۱۳۳..... ۲-۴-۳) انگیزه‌های بازاری و نهادها
- ۱۳۳..... ۳-۴-۳) اهداف سازمان‌های بین‌المللی
- ۱۳۶..... ۵-۳) فردریک لیست و ناسیونالیسم حمایتی
- ۱۳۷..... ۶-۳) نظریه‌ی مرحله‌ای کارل مارکس
- ۱۳۹..... ۷-۳) پنج جریان فکری جهان

● فصل چهارم: مروری بر الگوهای رشد و توسعه‌ی اقتصادی

- ۱-۴) نظریه‌ی رشد اقتصادی آدام اسمیت..... ۱۴۳
- ۱-۴) عوامل رشد در تئوری اسمیت..... ۱۴۶
- ۲-۴) نقاط ضعف الگوی رشد اسمیت..... ۱۴۶
- ۲-۴) نظریه‌ی ریکاردو (۱۷۷۴-۱۷۱۱)..... ۱۴۷
- ۳-۴) نظریه‌ی ریکاردو و دیدگاه وی درباره‌ی رشد اقتصادی (۱۸۲۳-۱۷۷۲)..... ۱۴۸
- ۳-۴) ارزیابی تئوری ریکاردو..... ۱۵۰
- ۴-۴) نظریه‌ی جان استوارت میل (۱۸۷۰-۱۸۰۶)..... ۱۵۱
- ۱-۴-۴) مهم‌ترین عناصر نظریه‌ی اقتصادی استوارت میل..... ۱۵۲
- ۲-۴-۴) ارزیابی نظریه‌ی استوارت میل..... ۱۵۴
- ۵-۴) خلاصه‌ی نظریه‌های کلاسیک..... ۱۵۵
- ۶-۴) نئوکلاسیک‌ها و نظریه‌های رشد اقتصادی..... ۱۵۷
- ۷-۴) نظریه‌ی رشد اقتصادی شومپتر..... ۱۵۸
- ۱-۷-۴) انتقاد بر نظریه‌ی شومپتر..... ۱۶۰
- ۸-۴) تئوری مرحله‌ای رشد و توسعه‌ی اقتصادی..... ۱۶۱
- ۹-۴) تئوری رشد اقتصاد روستو..... ۱۶۴
- ۱۰-۴) نظریه ساختارگرا..... ۱۶۶
- ۱۱-۴) نظریه انباشت سرمایه..... ۱۶۶
- ۱-۱۱-۴) الگوی رشد هارود-دومار..... ۱۶۶
- ۲-۱۱-۴) ارزیابی الگوی رشد هارود-دومار..... ۱۶۸
- ۳-۱۱-۴) مهم‌ترین نقاط ضعف و ایرادات الگوی هارود-دومار..... ۱۶۸
- ۴-۱۱-۴) اشاره‌ای دیگر بر الگوی رشد هارود-دومار..... ۱۶۹
- ۱۲-۴) الگوی رشد نئوکلاسیک..... ۱۷۳
- ۱-۱۲-۴) رشد تعادلی در مدل نئوکلاسیک..... ۱۷۴
- ۱۳-۴) الگوی سولو با سرمایه‌ی انسانی..... ۱۷۷
- ۱۴-۴) الگوهای رشد درون‌زا..... ۱۸۰
- ۱-۱۴-۴) الگوی رشد AK..... ۱۸۳
- ۲-۱۴-۴) الگوی رشد درون‌زای لوکاس..... ۱۸۵
- ۱۵-۴) الگوی رشد مبتنی بر پژوهش و توسعه..... ۱۸۶

- ۱۶-۴) نظریه‌ی توسعه‌ی اقتصادی راگنار نورکس..... ۱۸۷
- ۱-۱۶-۴) کاربرد نظریه..... ۱۸۹
- ۲-۱۶-۴) انتقادات وارد بر نظریه‌ی نورکس..... ۱۸۹
- ۱۷-۴) نظریه‌ی توسعه‌ی اقتصادی حسین عظیمی..... ۱۹۰
- ۱-۱۷-۴) تعریف توسعه..... ۱۹۱
- ۱-۱۷-۴) انواع اصلی جوامع..... ۱۹۳
- ۳-۱-۱۷-۴) مبنای اصلی توسعه: تحولات علمی و فنی..... ۱۹۶
- ۱-۱۷-۴) نوسازی فرهنگی و علمی نمودن آن؛ محور تحولات توسعه‌ای..... ۱۹۷
- ۵-۱۷-۴) برنامه‌ریزی توسعه..... ۱۹۷
- ۱-۵-۱۷-۴) مکتب علمی مکتب اقتصادی کلاسیک: آزادی عمل و نتایج آن..... ۱۹۸
- ۲-۵-۱۷-۴) شرایط علمی لازم برای موفقیت برنامه‌ریزی توسعه..... ۲۰۱
- ۶-۱۷-۴) دینامیسم تغییرات (و)..... ۲۰۷
- ۱۸-۴) نظریه‌ی رشد اقتصادی ریچارد راسون..... ۲۰۹
- ۱-۱۸-۴) انتقادات وارد بر نظریه‌ی راسون..... ۲۱۱

● فصل پنجم: نقش شاخص‌های صادی در رشد و توسعه‌ی اقتصادی

- ۱-۵) جمعیت و نقش آن در توسعه‌ی اقتصادی..... ۲۱۲
- ۱-۱-۵) مدل رشد جمعیت..... ۲۱۳
- ۲-۱-۵) بررسی دیدگاه‌های موافقان و مخالفان با نرخ رشد بالای جمعیت..... ۲۱۳
- ۳-۱-۵) نتیجه‌گیری دیدگاه‌های موافقین و مخالفین..... ۲۱۶
- ۴-۱-۵) نظریه‌های جمعیت و توسعه‌ی اقتصادی..... ۲۱۷
- ۵-۱-۵) دلایل افزایش نرخ رشد جمعیت..... ۲۲۳
- ۶-۱-۵) گذار جمعیتی در اقتصاد توسعه..... ۲۲۵
- ۷-۱-۵) گذار جمعیتی در ایران..... ۲۳۱
- ۲-۵) مهاجرت و توسعه..... ۲۳۳
- ۱-۲-۵) مروری بر نظریه‌های مربوط به مهاجرت داخلی..... ۲۳۳
- ۲-۲-۵) مدل لونیس..... ۲۳۸

۳-۵	جایگاه بخش کشاورزی در چارچوب نظریه های رشد.....	۲۴۰
۳-۵-۱	جایگاه بخش کشاورزی در فرآیند توسعه.....	۲۴۱
۳-۵-۲	اهمیت کشاورزی و صنعت در اقتصاد توسعه.....	۲۴۴
۳-۵-۳	تجربه های کشورهای پیشرفته.....	۲۴۷
۳-۵-۴	اهداف سیاست های کشاورزی.....	۲۵۱
۳-۵-۵	دلایل اتخاذ سیاست قیمت گذاری کشاورزی.....	۲۵۲
۳-۵-۶	اهمیت نرخ رشد کشاورزی در توسعه ای اقتصادی.....	۲۵۴
۴-۵	نقش سرمایه گذاری خارجی در رشد اقتصادی.....	۲۵۵
۴-۵-۱	مفهوم سرمایه گذاری خارجی.....	۲۵۶
۴-۵-۲	شیوه های سرمایه گذاری خارجی.....	۲۵۶
۴-۵-۳	انواع سرمایه گذاری خارجی.....	۲۵۷
۵-۵	اندازه ی دولت و رشد اقتصادی.....	۲۶۱
۵-۶	سرمایه ی اجتماعی و توسعه ای اقتصادی.....	۲۶۴
۵-۶-۱	تأثیرات مثبت سرمایه ی اجتماعی بر توسعه ای اقتصادی.....	۲۶۷
۵-۶-۲	تأثیرات منفی سرمایه ی اجتماعی بر توسعه ای اقتصادی.....	۲۷۲
۵-۷	بهره وری توسعه ای اقتصادی.....	۲۷۴
۵-۷-۱	روش اندازه گیری شاخص بهره وری کل عوامل (TFP).....	۲۸۰
۵-۷-۲	عوامل مؤثر بر بهره وری.....	۲۸۱
۵-۸	جهانی شدن و توسعه ای اقتصادی.....	۲۸۳
۵-۸-۱	تعریف، مفاهیم و مصادیق جهانی شدن.....	۲۸۵
۵-۹	اقتصاد دیجیتال و نقش آن در توسعه ای اقتصادی.....	۲۸۷
۵-۹-۱	مراحل شکل گیری اقتصاد دیجیتال.....	۲۸۸
۵-۹-۲	کسب و کار در اقتصاد دیجیتال.....	۲۹۲
۵-۹-۳	دگرگونی در کسب و کار.....	۲۹۳
۵-۹-۳-۱	پایه و اساس فن آوری.....	۲۹۴
۵-۹-۳-۲	ظهور مدل های جدید کسب و کار.....	۲۹۴

- ۳-۳-۹-۵ چرا تجارت الکترونیکی متفاوت است؟..... ۲۹۵
- ۴-۹-۵ مفهوم تجارت الکترونیکی..... ۲۹۷
- ۵-۹-۵ مراحل تکاملی تجارت الکترونیکی..... ۲۹۸
- ۶-۹-۵ انواع تجارت الکترونیکی..... ۲۹۹
- ۶-۹-۵ کالاهای دیجیتالی..... ۳۰۰
- ۷-۹-۵ مزایای تجارت الکترونیکی..... ۳۰۰
- ۸-۹-۵ نقش بنگاه‌ها در اقتصاد دیجیتالی..... ۳۰۰
- ۹-۹-۵ موانع و مشکلات تجارت الکترونیکی در ایران..... ۳۰۱
- ۱۰-۵ نقش فن آوری اطلاعات در توسعه اقتصادی..... ۳۰۲
- ۱-۱۰-۵ انتقال فن آوری..... ۳۰۲
- ۲-۱۰-۵ نقش فن آوری اطلاعات در انتقال دانش و مهارت..... ۳۰۳
- ۳-۱۰-۵ شاخص‌های فن آوری اطلاعات توسعه علمی..... ۳۰۴
- ۴-۱۰-۵ سیاست‌ها و معیارهای تعیین رتبه‌ها؛ ضروری..... ۳۰۴
- ۵-۱۱ نقش آموزش و دانایی محوری در توسعه اقتصادی..... ۳۰۵
- ۱-۱۱-۵ اقتصاد دانش محور..... ۳۰۶
- ۲-۱۱-۵ فرآیند اساسی در اقتصاد دانش محور..... ۳۰۷
- ۵-۱۲ منابع عمومی و ثروت‌های طبیعی کشورهای اسلامی..... ۳۰۹

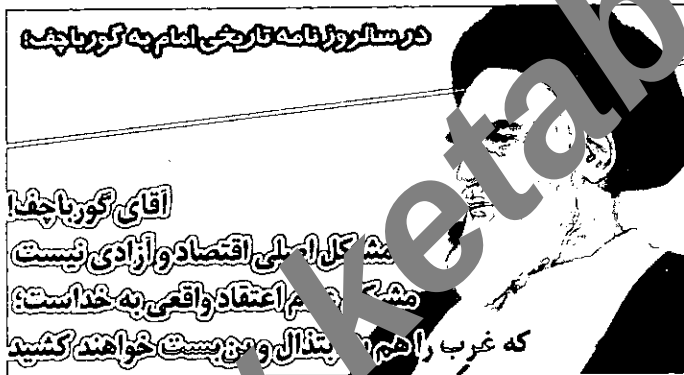
● فصل ششم: دولت و توسعه اقتصادی در ایران

- ۱-۶ نقش دولت در اقتصاد..... ۳۱۵
- ۱-۱-۶ ویژگی‌های دولت..... ۳۱۶
- ۲-۶ نقش دولت در توسعه اقتصادی..... ۳۲۰
- ۱-۲-۶ سیاست‌های تعدیل اقتصادی..... ۳۲۱
- ۲-۲-۶ مبانی نظری سیاست‌های تعدیل در اقتصاد..... ۳۲۴
- ۳-۶ توسعه و عوامل مؤثر بر آن در اقتصاد ایران..... ۳۲۴

- ۳۲۵..... (۱-۳-۶) شرایط لازم برای توسعه
- ۳۲۵..... (۲-۳-۶) شرایط کافی برای برنامه‌ی توسعه
- ۳۳۰..... (۳-۳-۶) طرح تحول و توسعه‌ی اقتصادی در ایران
- ۳۳۰..... (۱-۳-۳-۶) اهمیت و ضرورت طرح تحول
- ۳۳۱..... (۲-۳-۳-۶) پشتوانه‌ی کارشناسی طرح تحول
- ۳۳۲..... (۳-۳-۳-۶) جهت‌گیری طرح تحول اقتصادی
- ۳۳۳..... (۱-۳-۳-۶) نظام‌های کلیدی در طرح تحول اقتصادی
- ۳۳۶..... (۵-۳-۳-۶) مشاغل و مشاغل در طرح تحول
- ۳۳۶..... (۴-۶) چالش‌های اصلی پیشرفت اقتصادی ایران
- ۳۴۴..... (۱-۴-۶) دلایل بروز رکود تورمی در ایران
- ۳۴۴..... (۱-۴-۶) اثر نقدینگی بر تورم
- ۳۴۵..... (۲-۴-۶) پایداری تورم در ایران
- ۳۴۵..... (۳-۴-۶) توصیه‌هایی برای کاهش تورم
- ۳۴۶..... (۲-۴-۶) مبانی ذهنی و فکری در پیشرفت اقتصادی
- ۳۴۶..... (۱-۲-۴-۶) تفکر توسعه‌گرا
- ۳۴۶..... (۲-۲-۴-۶) ذهنیت در مورد نقش دولت در پیشرفت اقتصادی
- ۳۴۷..... (۳-۲-۴-۶) قوه‌ی قضائیه توسعه‌گرا
- ۳۴۹..... (۴-۲-۴-۶) نقش سرمایه‌گذاران و کارآفرینان در توسعه
- ۳۴۹..... (۳-۴-۶) نمودهای مبانی ذهنی و فکری در پیشرفت اقتصادی
- ۳۵۰..... (۱-۳-۴-۶) اقتصاد رقابتی مبتنی بر بازار
- ۳۵۰..... (۲-۳-۴-۶) مدیریت اقتصادی و مدیریت سیاسی
- ۳۵۱..... (۳-۳-۴-۶) روابط بین‌الملل
- ۳۵۳..... (۵-۶) موانع توسعه‌ی اقتصادی در ایران
- ۳۵۳..... (۱-۵-۶) کمبود سرمایه‌گذاری
- ۳۵۴..... (۲-۵-۶) رشد بخش خدمات
- ۳۵۴..... (۳-۵-۶) بیکاری و فقر

بخشی از پیام مهم و تاریخی امام خمینی(ره) خطاب به گورباچف؛

یازدهم دی ماه ۱۳۶۷، امام خمینی(ره) پیام مهم و تاریخی خود را خطاب به گورباچف صدر هیأت رئیسه شوروی سابق صادر کردند؛ این نامه تاریخی در شرایطی خطاب به رهبر شوروی سابق نگاشته شده بود که تحلیل‌گران سیاسی نظاره‌گر تجدیدنظر طلبی و آغاز تحولات دنیای کمونیسم بوده؛ وی به اظهار نظر در این باره قادر نبودند. رهبر کبیر انقلاب اسلامی نه تنها اظهار نظر صریح درباره تحولات جهان کمونیست کردند، بلکه فرمودند: «از این پس کمونیسم را باید در موزه‌های تاریخ سیاسی جهان جستجو کرد».

در اولین روز سال ۱۹۸۹ میلادی - ۱۱ دی ۱۳۶۷- نامه‌ی معروف تاریخی امام خمینی(ره) خطاب به میخائیل گورباچف آخرین رئیس‌جمهور شوروی در زمینه‌ی مرگ کمونیسم و ضرورت پرهیز روسیه از اتکاء به غرب انتشار یافت. این نامه در شرایطی منتشر شد که اتحاد جماهیر شوروی هنوز به عنوان یک مجموعه برقرار بود، جنگ سرد خاتمه نیافته بود، دیوار آهنین به عنوان نماد جدایی شرق و غرب، فرو نریخته بود و حاکمیت کمونیسم بر قانون اساسی شوروی و مقررات مردم در جمهوری‌های این کشور، هنوز برقرار بود. با این حال امام خمینی(ره) در نامه‌ی عظیم و موز خویش به گورباچف از صدای شکسته‌شدن استخوان‌های مارکسیسم سخن به میان آورد و وی را از روی آوردن به غرب برای حل مشکلات اقتصادی اتحاد جماهیر شوروی بر حذر داشت.

پیشگفتار

کشورمان حدود ۶۵ تا ۷۵ سال سابقه‌ی برنامه‌ریزی عمرانی دارد. تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، کشورمان ۵ برنامه‌ی عمرانی را تجربه کرد. اولین بار در سال ۱۳۲۵ دولت وقت ایران با تشکیل «کمیسیون برنامه» که بعدها به سازمان برنامه و بودجه تبدیل شد، توجه خود به برنامه‌ریزی را نشان داد. در واقع، تدوین برنامه‌های توسعه در ایران از سال ۱۳۲۶ آغاز گردید. آخرین برنامه‌ی عمرانی قبل از انقلاب، برنامه‌ی عمرانی پنجم بود که طی سال‌های (۵۶-۱۳۵۲) اجرا گردید. در اواخر سال ۱۳۵۱، سازمان برنامه به سازمان برنامه و بودجه تغییر نام داد. این تغییر موجب تحول نظام بودجه‌ریزی و واگذاری آن به سازمان جدید گردید. اهداف کلی برنامه‌ی عمرانی پنجم، ارتقای سطح دانش و مهارت و بهداشت و رفاه جامعه، توزیع عادلانه درآمد، حفظ رشد سریع و مداوم اقتصادی، تأمین اشتغال، بهبود نظام اداری و حفاظت از محیط زیست بود. با پایان یافتن جنگ تحمیلی و شروع دهه‌ی انقلاب، زمینه‌های تحول در اقتصاد کشور از یک سو و ضرورت بازسازی اقتصاد کشور و ایجاد زمینه‌ها و زیرساخت‌های مورد نیاز برای بهبود وضعیت زندگی مردم از سوی دیگر، نمایان‌تر گشت. در این شرایط، کشورمان در قالب رخنه‌های برنامه‌ریزی با نیازهای جامعه و ضرورت توسعه‌ی کشور، ابزار برنامه‌ریزی میان‌مدت را در قالب برنامه‌ی پنج‌ساله‌ی توسعه، از سال ۱۳۶۸ انتخاب و آغاز کرد. برنامه‌ی پنج‌ساله‌ی اول توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در دوره‌ی (۷۲-۱۳۶۸)، با انتخاب «راهبرد آزادسازی اقتصادی» و با هدف سرمایه‌گذاری دولت برای بازسازی خسارات جنگ و بهره‌برداری حداکثر از ظرفیت‌های موجود، شروع شد. در این راستا، رشد اقتصادی از اساسی‌ترین نیازهای توسعه‌ی ملی به حساب آمد و سیاست کلی اقتصادی مؤثر بر افزایش تولید، در اولویت قرار گرفت. برنامه‌ی دوم توسعه‌ی کشور (۷۸-۱۳۷۴)، مطابق با سیاست‌های اعلام شده در اسناد آن، مبتنی بر «آزادسازی اقتصادی و خصوصی‌سازی» تدوین گردید. در این برنامه نیز رشد و توسعه‌ی اقتصادی از اصلی‌ترین اهداف کشور تلقی شد. به دلیل بروز مشکلات از ظرفیت‌های بلااستفاده موجود در سال‌های برنامه‌ی اول، نیل به رشد اقتصادی مطلوب در این برنامه، مستلزم سرمایه‌گذاری در زمینه‌های جدید اقتصادی گردید. مشکلات ساختاری گریبان‌گیر دو برنامه‌ی اول و دوم توسعه، نگاه اجتماعی به مسائل اقتصادی در داخل، سیاست تنش‌زدایی در روابط بین‌الملل و بهبود روابط در آپک و ارائه‌ی طرح سامان‌دهی اقتصاد کشور در سال ۱۳۷۷، به شکل‌گیری سرمشق «اصلاح ساختار اقتصادی با رویکرد داخلی» در برنامه‌ی سوم توسعه (۱۳۸۳-۱۳۷۹) منجر گردید. مهم‌ترین ویژگی برنامه‌ی سوم، شناخت چالش‌های اساسی فرآیند توسعه‌ی اقتصادی کشور و سعی در فراهم ساختن الزامات تحقق یک توسعه‌ی پایدار بوده است. براین اساس، برنامه‌ی سوم با

راهبرد اصلاحات اقتصادی مبتنی بر رویکرد «توسعه‌ی اقتصاد رقابتی» از طریق حرکت به سمت آزادسازی نظام اقتصادی، همراه با شکل‌گیری نظام جامع تأمین اجتماعی، اصلاحات قانونی و نهادی، لغو انحصارات برای فراهم شدن زمینه‌های مشارکت بخش خصوصی و کاهش تصدی‌گری دولت، در سه مرحله طراحی گردید. گفتنی است، این برنامه از این نظر با دو برنامه‌ی قبل متفاوت بود که انجام همه‌ی امور، دیگر نیازی به سیر تصویب قانونی در مجلس شورای اسلامی را نداشت. برنامه‌ی چهارم در قالب ترسیم چشم‌انداز آینده در آفق بلندمدت و با سرمشق «رشد پایدار اقتصادی مبتنی بر محور دانایی و رویکرد جهانی»، به منظور اصلاح ساختارها و فرآیندهای جامعه توسعه و تدوین و اجرا گردید. در واقع، این برنامه برخلاف برنامه‌ی سوم که اصلاح ساختار کشور را با رویکرد داخلی مدنظر قرار داده بود، با رویکرد جهانی برای اصلاح ساختار کشور، تدوین شده است. به عبارت دیگر، ترسیم چشم‌انداز بلندمدت، از دیگر خصوصیات مهم این برنامه است.

برخی از ظرفیت‌های مهم سرزمین کشورمان عبارتند از: وجود منابع غنی نفت و گاز، استقلال سیاسی، نیروی انسانی متخصص، تنوع اقلیم در ۱۴ اقلیم گوناگون، دسترسی به بازارهای منطقه‌ای و جهانی و امکان نقش‌آفرینی منطقه قابل‌تقابل کشورمان همچنان از برخی ضعف‌ها و چالش‌ها رنج می‌برد. برخی از مهم‌ترین این چالش‌ها عبارتند از: رشد اقتصادی پایین بودن سطح درآمد سرانه و پایین بودن میزان رشد اقتصادی طی دوره‌ی گذشته، که به طور متوسط ۳/۹ درصد بوده است. وابستگی اقتصاد کشور به نفت و عدم شکل‌گیری سیاست‌ی تولید مبتنی بر اقتصاد دانش بنیان، در راستای دستیابی به رشد مستمر اقتصادی، پایین بودن بهره‌وری عوامل تولید و عدم توجه جدی به‌میزان بهره‌وری در توسعه‌ی پایدار کشور. بالا بودن جمعیت بیکار، انعطاف‌ناپذیری بازار کار و ساختار نامتعادل بیکاری معطوف به جوانان و زنان. ساختار انحصاری فعالیت‌های تصدی‌گری دولت، همراه با سیاست مداخله‌گرایانه و حمایتی بخش عمومی و کاهش رقابت‌پذیری در اقتصاد کشور. توسعه‌ی نامتوازن منطقه‌ای و عدم استفاده از ظرفیت‌های منطقه باطریق وجود بوروکراسی اداری و بهره‌وری پایین در نظام اداری با توجه به حجم دولت و افزایش بهره‌ی نظام اداری و اجرایی کشور. پیوند نامتقارن با اقتصاد جهانی به دلیل سهم قابل ملاحظه‌ی نفت در ترکیب صادرات کشور.

پراکندگی و ناکارآمدی نظام تأمین اجتماعی، به دلیل عدم جامعیت در ارائه‌ی خدمات و همگانی نبودن نظام تأمین اجتماعی. می‌توان به جرأت بیان کرد که در اقتصاد کشور عامل بازدارنده در رشد و توسعه‌ی اقتصادی می‌باشد. از سوی دیگر فساد اقتصادی در همه اقتصادها یکی دیگر از عوامل بازدارنده‌ی رشد و توسعه اقتصادی است. اقتصاددانان معتقدند که فساد مهم‌ترین مانع پیشرفت

کرده‌اند، اما مفهوم واقعی آن عمیق‌تر است و می‌توان آن را تلاشی در جهت انحراف منابع ملی تعریف کرد. به طور کلی اصولاً فساد، آنگاه ایجاد می‌شود و رواج می‌یابد که نظام اقتصادی رایج، امکان تصمیم‌گیری‌های فردی و اداری را در موارد سودآور فراهم می‌سازد. موارد فوق به ایجاد فساد به سه طریق زیر منجر می‌شود:

۱- ایجاد نظام‌های اقتصادی که به جای رقابت و آزادی، معیارها اداری و دیوان‌سالاری را مبنای فعالیت‌های اقتصادی خود قرار می‌دهند.

۲- سازوکارها، که بعضی مقررات یا دادن قدرت دلخواه به مقامات و مأمورانی خاص، امکان همراهی و توجه ویژه‌ای را برای گروهی از صاحبان کسب و کار فراهم می‌سازند. (انواع مجوزها، موافقت‌ها و...)

۳- شدت یافتن فساد ناشی از ریزش و تهیدستی نسبی مسئولین و مأمورانی که قدرت اعمال نظر و همراهی یا مخالفت با فعالیت‌های اقتصادی را دارند.

در پایان از همه‌ی کسانی که در تهیه این کتاب من را یاری کردند و باعث تشویق من به این کار بسیار مهم شدند؛ اساتید بزرگوار به سبب دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه علوم و فنون مازندران و دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشگاه مازندران تشکر فراوان دارم. همچنین از سرکار خانم‌ها: فرشته فخاری، قنبری، هاشمی و آقایان: بیژن بابایی و ساعد بهمنی صمیمانه تشکر می‌نمایم. از همه‌ی کارشناسان، اعضای محترم هیأت علمی و دانشجویان گرامی تقاضا دارم، در صورت مشاهده‌ی هرگونه نقص و اشتباه در تایپ متن و فرمول‌های ریاضی، با نقطه نظرات مؤثر خود در هرچه پربرتر شدن چاپ‌های بعدی این کتاب اینجانب را مطلع نمایند.

باتوجه

دکتر یوسف محمدی

yusufmohd@yahoo.com

(استادیار گروه اقتصاد دانشگاه مازندران)

سید محسن حسینی

(کارشناس ارشد علوم اقتصادی دانشگاه مازندران)

مهندس فرهاد ابراهیمی

(کارشناس ارشد ارتباطات و فن‌آوری اطلاعات)

بابلسر، دانشگاه مازندران، بهار ۱۳۹۳